

«معیارهای ارزیابی مجلات علمی مهندسی ایران»، (دکتر ابراهیم شیرانی)

طرح با هدف تدوین معیارهای مناسب، به روز و کاربردی برای دسته‌بندی مجلات علمی مهندسی داخل کشور انجام گرفته است. افزایش روزافزون تحقیقات علمی و به تبع آن چاپ نتایج این تحقیقات در مجلات علمی باعث شده است که نیاز به دسته‌بندی، اعتبارسنجی و مقایسه کمی داده‌ها، مقالات و مجلات احساس گردد. اهمیت این مسأله و نیاز به وجود ابزارهای مقایسه‌ای از آنجا دو چندان به نظر می‌رسد که نخست وجود رتبه‌بندی‌های معتبر و بر مبنای قواعد روز دنیا به مولفین و پژوهشگران این امکان را می‌دهد که بتوانند از میان پژوهش‌های موجود در زمینه خاص مورد نظر خود با کیفیت‌ترین‌ها را شناسایی نموده و با ایجاد حس اعتماد به نتایج کارهای قبلی مانع دوباره کاری و باعث افزایش نرخ و سرعت پیشرفت و دستیابی به نتایج علمی و کاربردی می‌شود. دوم موجب تشویق پژوهشگران داخل کشور به چاپ و استفاده از مقالات منتشر شده در مجلات داخلی می‌شود که به سهم خود ارتقاء کیفی و کمی مجلات داخلی را به دنبال خواهد داشت.

از این رو انجام این طرح ابتدا معیارهای رتبه‌بندی موجود در داخل و خارج کشور بررسی و تحلیل شد. در مورد معیارهای خارج کشور معیارهای مورد استفاده شامل مؤسسه تامسون - ریوترز (ISI)، پایگاه MEDLINE وابسته به کتابخانه ملی آمریکا در زمینه پزشکی و بهداشت، پایگاه LILACS در زمینه پزشکی و بهداشت در کشورهای لاتین زبان، پایگاه داده ERIC مرکز مرجع اطلاعات آموزشی ایالات متحده آمریکا، پایگاه داده Scopus، پایگاه شاخص‌گذاری استنادی هندی ICI و مؤسسه شاخص‌گذاری آموزش آسیایی AEI می‌باشند. در مورد معیارهای مورد استفاده داخل کشور از معیارهای مورد استفاده وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، دانشگاه آزاد اسلامی و مرکز نمایه‌گذاری علوم جهان اسلام ISC استفاده شده است. پس از بررسی و تحلیل معیارهای موجود، مجموعه‌ای از معیارهای متناسب با وضعیت موجود در داخل کشور تدوین گردید. این معیارها شامل:

- **امکانات** (پرسنل، فعال و بروز بودن سایت، نمایش مقالات در سایت، Online بودن مجله و راحتی استفاده از سایت)،
- **مقالات (محدوده)** موضوعات مقالات پذیرفته شده و همپوشانی موضوع مجله، موضوعات مقالات با مسایل روز و نیازهای حال و آتی، کاربردی بودن و یا تحقیقاتی بودن، نحوه دریافت و پروسه کردن، درصد پذیرش، زمان انتظار چاپ، زمان انتظار پذیرش و یا رد قطعی، درصد مقالات بین‌المللی، در دسترس بودن مقالات پس از پذیرش و قبل از چاپ، تعداد در هر شماره، درصد خارج از مؤسسه بودن، داشتن نمایه‌ی سالیانه، کم بودن حجم مطالب غیر از مقالات و تبلیغات غیرمرتبط و تعداد کل چاپ شده در سال)،
- **مجله (نام، زبان، قلمرو موضوعات، تخصصی بودن، سابقه، تیراژ، تعداد شماره‌ها در سال، حداقل صفحات، پذیرش در نمایه‌های بین‌المللی، ناشر، درصد مقالات پژوهشی به سایر موارد چاپ شده، درصد خلاصه مقالات به مقالات کامل، شابک، کیفیت و اصالت نمودارها، جدول‌ها و عکس‌ها، چاپ به موقع، تداوم و توالی انتشار، کیفیت چاپ، فرمت مقالات و مجله، اطلاعات مربوط به هیأت تحریریه، IF، آدرس سایت، فهرست مطالب، آدرس نویسندگان، مشخص شدن نویسنده‌ی مسئول و تأییدیه‌ی نویسندگان، تاریخ دریافت و پذیرش مقالات، رعایت یکپارچگی نشریه، قطع مجله، نوع کاغذ، کیفیت طراحی و مکانیزه بودن دریافت و پذیرش مقالات).**
- **هیأت تحریریه و داوران** (سردبیر مجله، تعداد و مشخصات علمی اعضای هیأت تحریریه، محل کار اعضای هیأت تحریریه، درصد خارج از کشور بودن و خارج از مؤسسه مربوط آنها، تعداد جلسات هیأت تحریریه، درصد مقالات چاپ شده از هیأت تحریریه و محل کار آنها در مجله، تعداد داوران (حداقل ۲ داور برای هر مقاله)، زمان داوری، درصد داوران خارج از کشور و نحوه پرداخت به داوران و اعضا هیأت تحریریه و سردبیر) می‌باشد.

پس از تدوین معیارها برای ارزیابی مجلات و امتیازدهی به آنها لازم است وزن هر شاخص مشخص شود. برای این منظور در کنار منابع موجود ملی و بین‌المللی و همچنین با در نظر گرفتن نظرات نخبگان نهایتاً برای هر یک از معیارها یک وزن (A,B,C,D) و

متناسب با آن امتیازی بین صفر تا ده منظور شد. در تعیین امتیاز معیارها با توجه به متنوع بودن نظرات میانگین وزن دار به عنوان امتیاز نهایی در نظر گرفته شده است.

همچنین در این طرح بررسی جامعی از مهمترین ابزارهای کمی سازی تحلیل استنادی بین المللی و نحوه محاسبه آنها صورت گرفته است. این ابزارها عبارتند از ضریب تأثیر IF، ضریب تأثیر پنج ساله، شاخص نزدیکی مجله، شاخص هیرش H-index، G-index، شاخص ویژه EF، تأثیر مقاله AI، SJR و SNIP.

به نظر می رسد شاخص های تعیین شده تا حد زیادی کامل بوده و با معیارهای بین المللی برای ارزیابی مقالات نیز سازگاری دارد. تعیین وزن هر یک از شاخص ها نیز با دقت و با استفاده از منابع مشابه موجود در سطح ملی و بین المللی و نیز اخذ نظرات نخبگان تعیین شده است. هر چند هنوز جای کار دارد و می توان آنها را کامل تر کرد. مثلاً از طریق مطالعات موردی بیشتر اوزان را اصلاح نمود. مشکل از آنجا آغاز می شود که اطلاعات مربوط به هر مجله کامل و دقیق نیست و دفاتر مجلات به سختی این اطلاعات را در اختیار قرار می دهند. یکی از دلایل آن نبود چنین اطلاعاتی به صورت مدون شده برای هر مجله است.

در این طرح هدف ارائه یک فهرست از مجلات داخلی که در آن امتیاز هر یک مشخص شده باشد نیست بلکه هدف تعیین معیارها و آرایه راهکارهایی برای ارزیابی و تعیین امتیاز هر مجله است. با این وجود پنج مجله خارجی و هجده مجله داخلی (که همگی مرتبط با رشته مهندسی مکانیک بودند) به عنوان نمونه با استفاده از این معیارها رتبه بندی شدند. از میان مجلات داخلی چهار نشریه به زبان انگلیسی و چهارده مجله به زبان پارسی وجود دارند.

در زیر با توجه به مطالعات انجام شده به منظور ارتقای کیفی مجلات داخلی توصیه های ذیل برای سردبیران ارائه می شود.

- سردبیران محترم مجلات علمی اطلاعات جامع و به روزی از مجله خود شامل مشخصات هیأت تحریریه، کارکنان، امکانات فیزیکی، داوران، مقالات و آمارهای مربوط به آنها و بطور کلی اطلاعاتی که در ابتدای این گزارش به عنوان معیارهای ارزیابی مجلات آرایه شده مدون و در سایت مجله قرار دهند.

- وضعیت علمی و فعالیت های پژوهشی بروز اعضای هیأت تحریریه مجله تأثیر مستقیمی در ارتقاء سطح مجله دارد. از بارزترین خصوصیات یک هیأت تحریریه به روز بودن و بالا بودن سطح علمی افراد، تعداد کافی اعضا و پوشش زمینه های مجله، حضور افراد در سطح بین المللی و فعالیت مداوم آنان است. یکی از مهم ترین کاستی های اکثر مجلات داخلی، عدم وجود یا حضور سوری افراد بین المللی در بین هیأت تحریریه مجله است. حضور و فعالیت پژوهشگران معتبر بین المللی در بین هیأت تحریریه مجله می تواند در ارتقای سطح مجله و توسعه محدوده عمل مجله مؤثر باشد. نقش اعضای هیأت تحریریه نیز در ارتقاء سطح کیفی مجله و تسریع در فرایند داوری و پروسه کردن مقالات اهمیت داشته باشد. مجلاتی که سردبیرهای محلی یا موضوعی دارند و بخشی یا تمام وظایف و اختیارات یک سردبیر را دارا می باشند دارای کیفیت بالاتر و فرایند سریعتر هستند.

- یکی از راه کارهای بهبود کیفیت و ارتقاء سطح مجلات حضور در مجامع بین المللی است. این حضور می تواند به شکلهای مختلف صورت گیرد. حتی مجلات پارسی زبان با داشتن خلاصه انگلیسی و نمایه شدن در سایتهای بین المللی می توانند در این زمینه فعال شوند.

- چاپ به موقع و بدون تأخیر مقالات و قراردادن مقالات پذیرفته شده بلافاصله پس از پذیرش در سایت مجله اکیداً توصیه می شود.

- دارا بودن سایت به روز و فعال. با وجود اینکه اکثر مجلات داخلی دارای وبسایت الکترونیکی می باشند ولی عموماً از کیفیت مناسبی برخوردار نیستند و به خصوص به روز و کامل نیستند. بهبود کیفیت وبسایت مجله، دسترسی آسان به مقالات و راحتی و کاربر پسند بودن می تواند تأثیر زیادی در ارتقاء سطح مجله داشته باشد. بهبود، ارتقاء و به روز رسانی سیستم های بارگذاری (upload) و پیگیری روند بررسی مقالات از دیگر موارد بسیار مهم است. استفاده از نرم افزارهای حرفه ای و به کارگیری کارشناسان مربوطه در تهیه نسخه الکترونیک به خصوص با رویکرد افزایش کیفیت قابل پرینت نسخه الکترونیکی و در عین حال کاهش حجم آن از موارد بسیار مهم دیگر است.

- استفاده از داوران مجرب و با حسن سابقه و پیاده‌سازی مکانیزم‌هایی برای کاهش زمان داوری می‌تواند تأثیر بسیار زیادی در افزایش کیفیت مجله داشته باشد. در اکثر مواقع کیفیت داوری توسط داوران داخل کشور از سطح مناسبی برخوردار نبوده و قابل مقایسه با داوری مقالات مجلات خارج از کشور نیست. دلایل این موضوع عبارت‌اند از: ۱) عدم صرف وقت کافی توسط داور، ۲) عدم ارسال مقاله در زمینه تخصصی داور. مقاله باید برای داورانی ارسال شود که در همان زمینه تخصصی فعالیت به روز پژوهشی داشته باشند. ۳) عدم داوری مقالات توسط خود داور و ارجاع آن به دانشجویانی که از تجربه کافی برخوردار نیستند.